

Paweł Popieliński

Institut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk

Lukasz Budzyński

Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim

Węgrzy wobec wybranych grup narodowych i etnicznych w aspekcie bezpieczeństwa kulturowego. Wyniki badania socjologicznego

Streszczenie

W artykule została omówiona problematyka heterostereotypów, jakie są tworzone przez węgierskich studentów wobec wybranych grup narodowych i etnicznych w kontekście bezpieczeństwa kulturowego. W artykule przedstawiono wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród studentów Eötvös József Főiskola w Baja na Węgrzech.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo kulturowe, stereotyp, heterostereotyp, grupy narodowe, grupy etniczne, Węgrzy, Polacy, Niemcy, Ukraińcy, Romowie/Cyganie

Wstęp

Bezpieczeństwo kulturowe jest to stan, w którym grupa społeczna zamieszkująca dane terytorium może utrzymywać i pielęgnować wartości decydujące o jej tożsamości narodowej, społecznej czy religijnej. Może ona decydować o poczuciu przynależności czy identyfikacji z danymi zbiorowościami¹. Do tego może ona czerpać ze wzorów i doświadczeń innych społeczeństw. Ponadto bezpieczeństwo kulturowe jest to także pewność przetrwania i rozwoju tożsamości narodowej czy religijnej danej społeczności oraz ochrona przed obcymi wpływami, a więc niebezpieczeństwem osłabienia wewnętrznej spójności².

¹ G. Michałowska, *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX w.*, red. D. B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, Warszawa 1997, s. 132.

² A. Włodkowska, *Bezpieczeństwo kulturowe*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe*, red. K. A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska, Warszawa 2009, s. 148.

Wzmocnienie więzi narodowych następuje m.in. poprzez tworzenie mitów, legend oraz stereotypów wobec innych narodów. Wcześniej wspomniana tożsamość jest ugruntowana na świadomości istniejących różnic między „swoimi” a „obcymi”. Uświadomienie różnic wiąże się z poczuciem przynależności do poszczególnej grupy. Odrębność ta wynika głównie z innego kodu językowego czy religijnego, wyrastania w innym środowisku społecznym i geograficznym oraz innym postrzeganiu rzeczywistości i historii³.

We współczesnej jednoczącej się Europie zachodzi zjawisko socjologiczne, jakim jest otwieranie się poszczególnych społeczeństw europejskich na inne narody i ich akceptacja, a także zamykanie się ich na część danych nacji, przez co wzmacniają się w nich nacjonalizmy. Przeprowadzone badanie na Węgrzech jest pewnego rodzaju egzemplifikacją tego zjawiska. Wyniki badania uwidaczniają elementy bezpieczeństwa kulturowego.

Przedmiotem badania przeprowadzonego wśród studentów Eötvös József Főiskola w Baja na Węgrzech były stereotypy (lub heterostereotypy⁴, używając bardziej precyzyjnej terminologii), jakimi posługują się oni wobec Polaków, Niemców i Ukraińców oraz Romów (Cyganów). Badanie miało na celu określenie struktury jakościowej (treść) stereotypów, która wyraża się w dwóch podstawowych komponentach stereotypu, czyli komponentie deskryptywnym odnoszącym się do poznawczo-informacyjnych cech kategoryzowanej grupy, oraz komponentie ewaluatywnym odnoszącym się do normatywno-wartościujących cech kategoryzowanej grupy⁵.

W tym celu została zastosowana jedna z metod projekcyjnych, mająca swoje źródło w psychologii klinicznej, w której respondent uzupełnia zdanie, wpisując pierwszą myśl, która „przyjdzie mu do głowy”⁶. Następnie wyniki takich uzupełnień zdań zostały skategoryzowane, jednak kategorie, jakie zostały stworzone, charakteryzują się dość wąskim zakresem znaczeniowym, co miało na celu jak najwierniej odzwierciedlić strukturę jakościową wpisywanych kojarzeń w kontekście danej grupy narodowej i etnicznej.

Drugą zastosowaną metodą był dyferencjał semantyczny Charlesa E. Osgooda, mający formę dwubiegunowych (w tym przypadku siedmiostopniowych) skal⁷. Wyniki zostały przedstawione w formie średniej arytmetycznej, gdzie jeden to była ocena najniższa, a siedem to ocena najwyższa. Dobór próby w badaniu miał

³ Por. A. Włodkowska, op.cit., s. 147.

⁴ Zob. M. Budyta-Budzyńska, *Socjologia narodu i konfliktów etnicznych*, Warszawa 2013, s. 116.

⁵ Ibidem, s. 117.

⁶ A. N. Oppenheim, *Kwestionariusze, wywiady, pomiary postaw*, Poznań 2004, s. 247-248.

⁷ Ch. E. Osgood, W. H. May, M. S. Miron, *Cross-cultural universals of affective meaning*, Urbana, Chicago, London 1975.

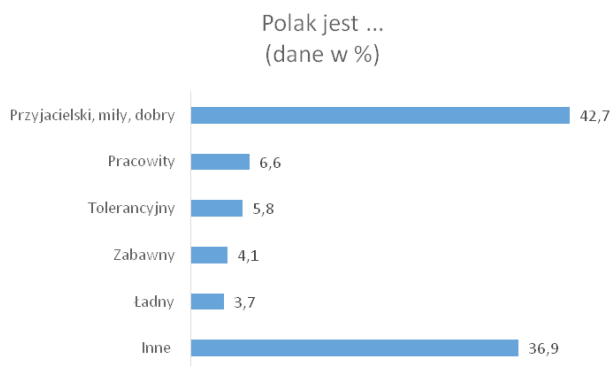
charakter celowy, co skutkuje tym, że prezentowane wyniki powinny być traktowane z pewną ostrożnością, gdyż nie spełniają wymogu losowości i reprezentatywności.

1. Skojarzenia i ocena Węgrów odnośnie wybranych grup narodowych i etnicznych

Węgierską wersję ankiety wypełniło 112 respondentów. Byli to studenci I i II stopnia studiów, najczęściej kierunku pedagogika, na Eötvös József Főiskola w Baja na Węgrzech. W próbie wzięło udział 67,6% kobiet i 32,4% mężczyzn.

W pierwszej kolejności studenci zostali poproszeni o dokończenie zdań. Wykres poniżej przedstawia kategoryzację Węgrów wobec Polaków. Wynika z niego, że węgierscy studenci oceniają Polaków pozytywnie. Dominują wobec nich takie kategorie, jak przyjacielski, miły i dobry.

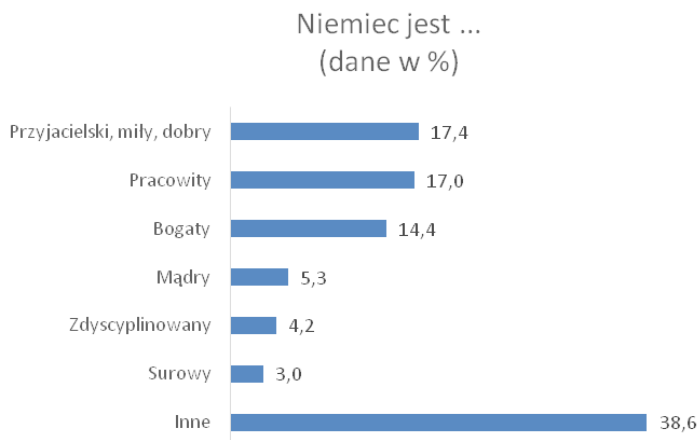
Wykres 1. Skojarzenia Węgrów wobec Polaka

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki te potwierdzają dobry stosunek do Polaków wśród węgierskiego społeczeństwa. Już od wieków węgierski stereotyp oraz stosunek do Polaków jest dosyć pozytywny. Nawet istnieje znane w obu narodach powiedzenie: „Polak, Węgier, dwa bratanki, i do szabli, i do szklanki”. Odzwierciedla ono od pokoleń dobre stosunki między Polakami i Węgrami.

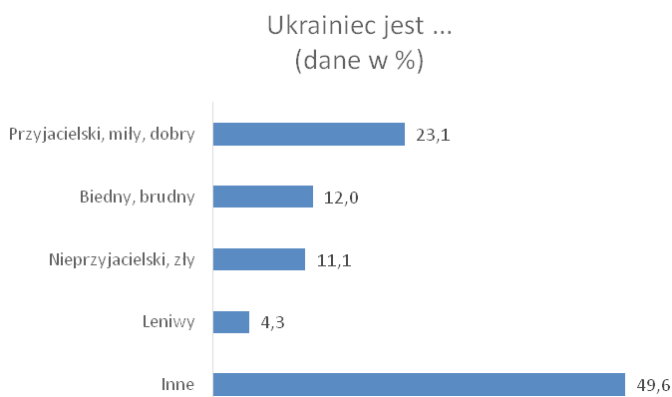
Następny wykres przedstawia kategoryzację węgierskich studentów wobec Niemców. Podobnie jak w przypadku Polaków, dominują tutaj kategoryzacje pozytywne, takie jak: przyjacielski, miły oraz dobry, jednak relatywnie często wobec Niemców pojawiały się kategoryzacje, takie jak: pracowity bądź bogaty.

Wykres 2. Skojarzenia Węgrów wobec Niemca

Źródło: opracowanie własne.

Na Węgrzech istnieje od stuleci podobny jak w Polsce stereotyp Niemca, który przypisuje wiele cech pozytywnych Niemcom, ale także o bardziej negatywnych cechach, jak chociażby surowość.

Wobec Ukraińca ponownie powtarza się pozytywna kategoryzacja jako osoby przyjacielskiej, miłej i dobrej, jednak można zauważyć, że wobec tej grupy narodowej pojawiają się relatywnie często kategoryzacje negatywne, takie jak: biedny, brudny, nieprzyjacielski i zły.

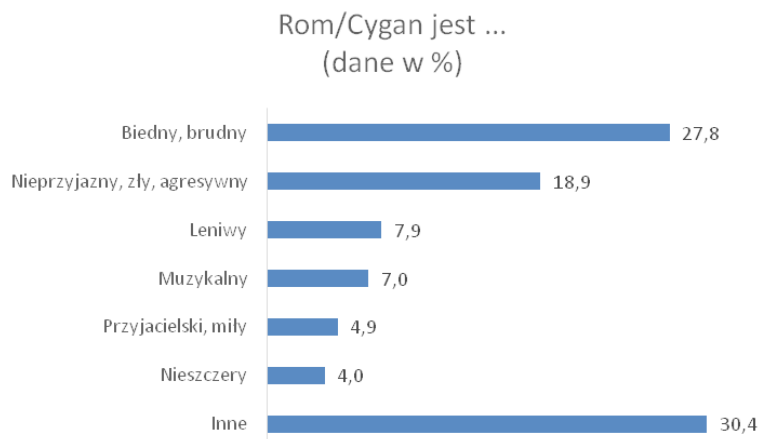
Wykres 3. Skojarzenia Węgrów wobec Ukraińca

Źródło: opracowanie własne.

Te raczej negatywne odpowiedzi mają swoje podłoże w niezbyt pozytywnym stereotypie Ukraińca wśród Węgrów. Należy pamiętać, że część ziem ukraińskich wchodziło w skład Austro-Węgier, które były zamieszkałe w znacznej mierze przez Ukraińców. Ludzie ci żyli w trudnych warunkach i utrzymywali się z ziemi, z ciężkiej pracy fizycznej, stąd stereotyp Ukraińca może być częściowo negatywny, jednak należy zaznaczyć, że wielu węgierskich respondentów uważa Ukraińców za miłych, przyjacielskich i dobrych.

Studenci węgierscy zostali również poproszeni o dokończenie zdania w odniesieniu do Roma/Cygana. W tym przypadku dominują zdecydowanie kategoryzacje negatywne wobec tej grupy etnicznej. Najczęściej pojawiające się to: biedny, brudny, nieprzyjazny, zły i agresywny.

Wykres 4. Skojarzenia Węgrów wobec Roma

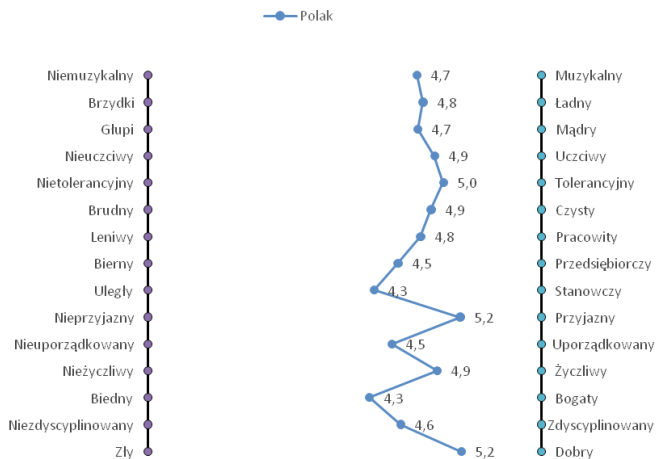

Źródło: opracowanie własne.

Negatywne skojarzenia z Romem nie są tylko skutkiem wielowiekowego raczej negatywnego stereotypu Roma na Węgrzech, ale także współczesnego spostrzegania tej żyjącej sporej grupy mniejszościowej w tym kraju. Społeczność ta jest dość liczna i widoczna na co dzień. Niestety, w większości przypadków Romowie nie cieszą się popularnością i akceptacją w społeczeństwie węgierskim.

Następnie respondenci zostali poproszeni o ocenę na dyferencjale semantycznym wybranych grup narodowych i etnicznych. Wobec Polaków najwyższe oceny zanotowano w parze przyjazny-nieprzyjazny oraz dobry-zły.

Wykres 5. Średnia ocen Węgrów wobec Polaków na dyferencjale semantycznym w skali od 1 do 7

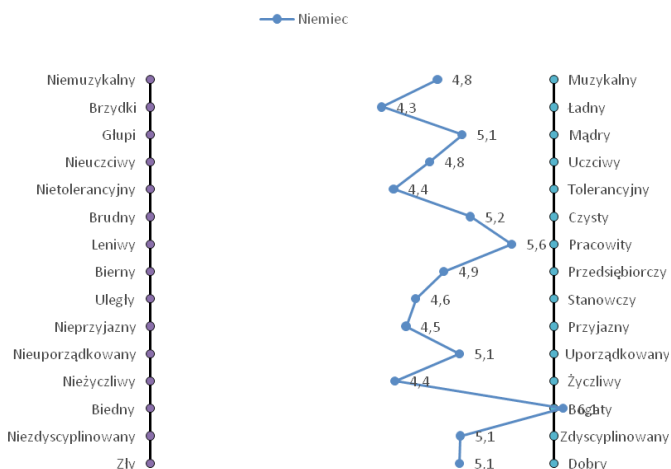

Źródło: opracowanie własne.

We wszystkich parach powyżej średniej (oceny neutralnej) oceniani są Polacy na plus. Jak widać, na dyferencjale semantycznym Polacy są dość wysoko i pozytywnie oceniani. Odzwierciedla to pozytywny stosunek respondentów i zapewne większości węgierskiego społeczeństwa do Polaków.

Wobec Niemców najwyższe oceny odnotowano w parze bogaty-biedny.

Wykres 6. Średnia ocen Węgrów wobec Niemców na dyferencjale semantycznym w skali od 1 do 7

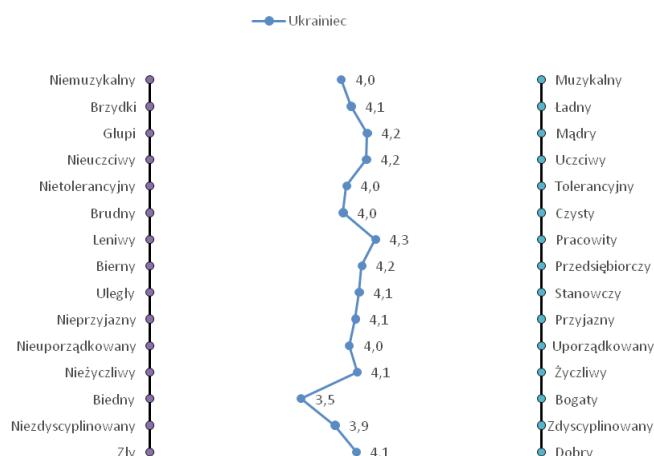

Źródło: opracowanie własne.

Na dyferencjale semantycznym można zauważyć dość pozytywne spostrzeżenie Niemca wśród badanych. Najgorsze oceny (choć i tak są powyżej średniej) są na skali w kategoriach: brzydki-ładny, nieżyczliwy-życzliwy, nietolerancyjny-tolerancyjny, nieprzyjazny-przyjazny. Niemcy są nacją znaną na Węgrzech i członkowie narodu węgierskiego mają osobisty kontakt z Niemcami od pokoleń, lecz są traktowani w pewnym stopniu w kategoriach obcości. Z tego względu mogą być zauważalne niższe oceny przy niektórych wymienionych kategoriach na wyżej wymienionym wykresie.

Wobec Ukraińców wyróżnia się ocena w parze bogaty-biedny. Niska ocena wskazuje, że w oczach węgierskich studentów Ukraińcy są postrzegani często przez pryzmat biedy.

Wykres 7. Średnia ocen Węgrów wobec Ukraińców na dyferencjale semantycznym w skali od 1 do 7

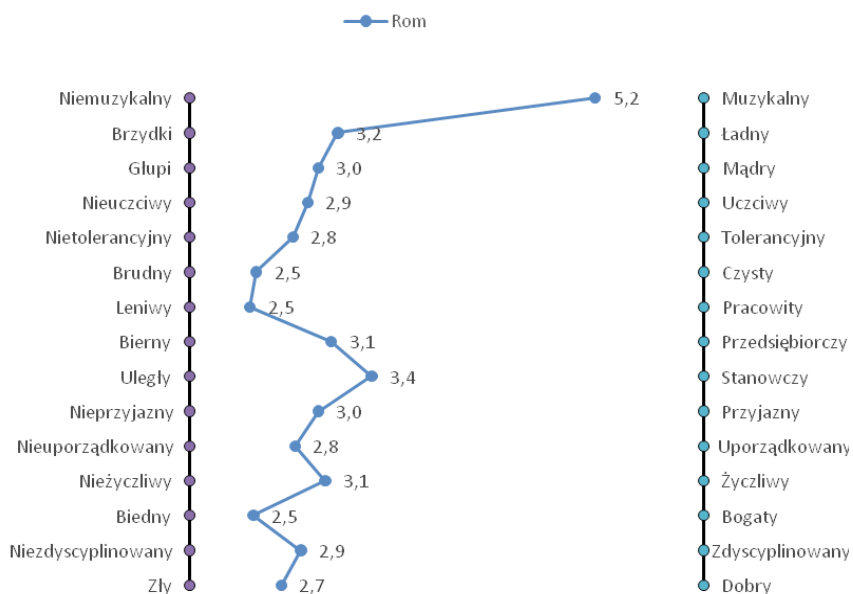

Źródło: opracowanie własne.

Jest to konsekwencją stereotypu biednego Ukraińca od pokoleń wśród narodu węgierskiego. Można zwrócić uwagę, że oceny na dyferencjale semantycznym są uplasowane na skali w części środkowej lub nieco wyżej, czyli oceny te są bardziej neutralne niż pozytywne. Wynikają one najprawdopodobniej z niezbyt pozytywnego stereotypu Ukraińca wśród Węgrów.

Dyferencjał semantyczny pokazał, w przeciwieństwie do zdań niedokończonych, wyraźnie pozytywną kategoryzację wobec Romów, jaką jest muzykalność, jednak dyferencjał potwierdził również negatywne oceny w wymiarze brudny, biedny i leniwy.

Wykres 8. Średnia ocen Węgrów wobec Romów na dyferencjale semantycznym w skali od 1 do 7

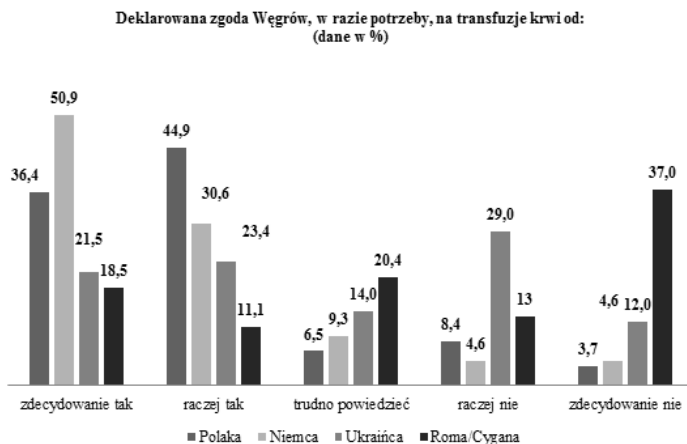
Źródło: opracowanie własne.

Powyższy wykres potwierdzałby dość negatywny stosunek do Romów wśród badanych, który bierze się z powszechnego stosunku do tej grupy mniejszościowej na Węgrzech.

2. Stosunek (kontakty, otwartość i akceptacja) Węgrów do wybranych grup narodowych i etnicznych oraz ich źródło wiedzy o nich

Jeżeli chodzi o deklarowaną zgodę węgierskich studentów na transfuzję krwi od przedstawicieli różnych nacji, to najczęściej oni deklarują, że przyjęliby krew od Niemca. Najniższa jest skłonność w przyjmowaniu krwi od Roma/Cygana.

Wykres 9. Deklarowana zgoda na transfuzję krwi od przedstawicieli różnych grup

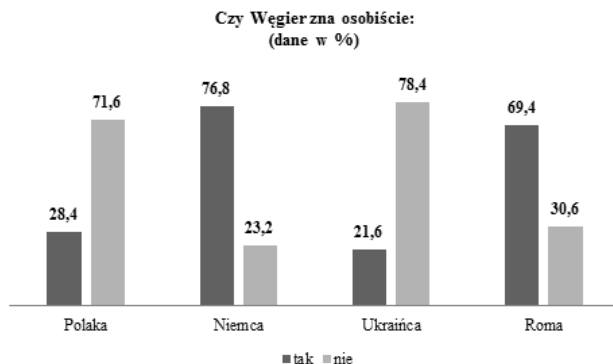

Źródło: opracowanie własne.

Wielu węgierskich respondentów nie zgodziłaby się na transfuzję krwi od Roma, natomiast od Ukraińca zdecydowanie chętniej, jeszcze chętniej od Polaka, a najchętniej jak widać na wykresie od Niemca. Te wyniki badania wskazują ewidentnie od jakiej nacji najchętniej, a od jakiej najmniej chętnie badani respondenci przyjęliby krew. To miara ich otwartości i akceptacji danego narodu.

Analizując uwarunkowania stereotypów, w pierwszej kolejności spytano, czy respondent zna osobiście jakąś osobę z badanych grup narodowych i etnicznych. Jak pokazuje poniższy wykres, węgierscy studenci najczęściej znają osobiście Niemców, a w dalszej kolejności Romów. Natomiast co trzeci zna Polaka, a co czwarty Ukraińca.

Wykres 10. Osobista znajomość osób z poszczególnych grup narodowych i etnicznych

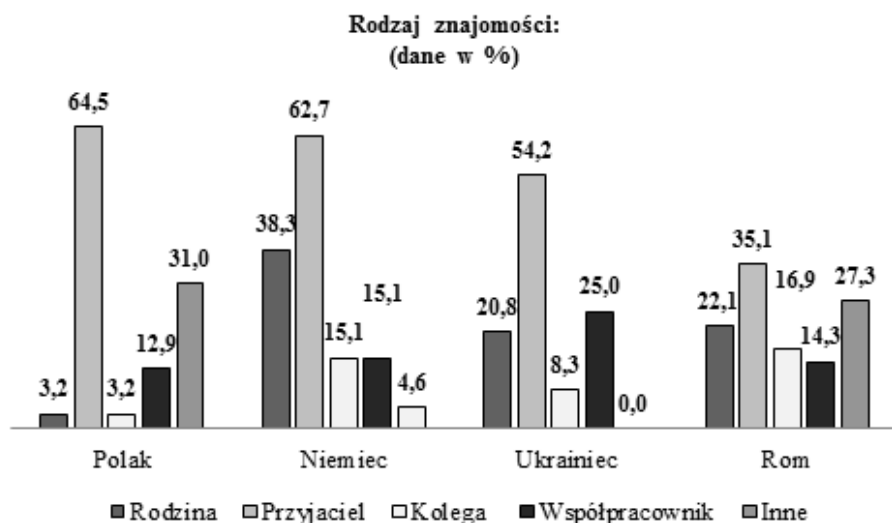

Źródło: opracowanie własne.

Znajomość tych nacji wynika z rzeczywistości. Niemcy towarzyszą od wielu stuleci Węgrom, podobnie jak Romowie, którzy przybywali na tereny węgierskie od XIV wieku, natomiast kontakt z Polakami i Ukraińcami jest ograniczony z racji odległości Polski i Ukrainy od Węgier. Część Węgrów rzadko lub w ogóle ma możliwość spotkania i poznania się z członkiem narodu polskiego czy ukraińskiego.

Osoby, które odpowiedziały pozytywnie na pytanie o znajomość osoby ze wskazanej grupy narodowej lub etnicznej, deklarują, że najczęściej jest to znajomość typu przyjaźń. Warto zwrócić również uwagę, na wysoki odsetek wskazań na rodzinę wśród Niemców.

Wykres 11. Rodzaj znajomości. Pytanie wielokrotnego wyboru. Wartości sumują się do 100% w każdej kolumnie. Na wykresie zostały ujęte tylko odpowiedzi na „tak”, z pominięciem odpowiedzi na „nie”

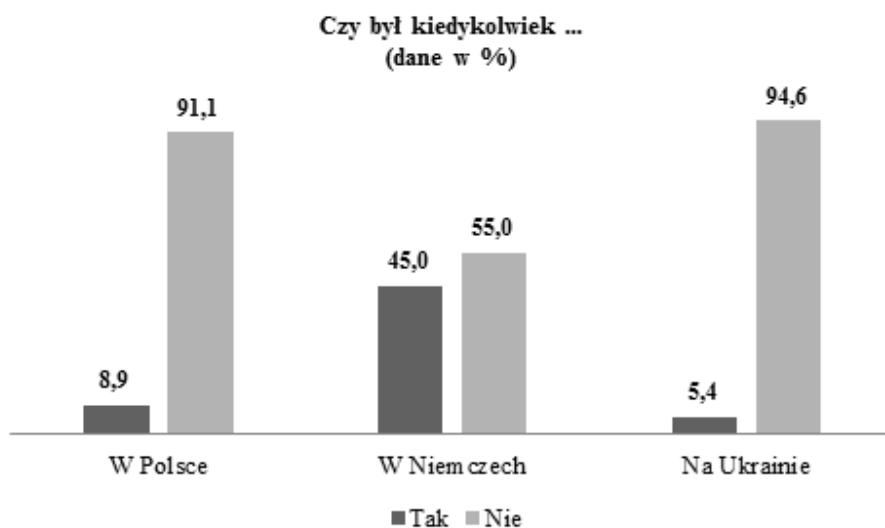
Źródło: opracowanie własne.

Jak widać na wykresie, z Polakami, Niemcami i Ukraińcami przeważa rodzaj znajomości: przyjaciel, to świadczy o pozytywnym nastawieniu wielu badanych do tych nacji (trochę gorzej do Ukraińców) i prawdopodobnie o rzeczywistych przyjacielskich stosunkach między Węgrami a tymi nacjami. Gorzej wygląda odsetek kategorii przyjaźnie Węgrów z Romami, jednak i tak wydaje się on wysoki w stosunku do ogólnego negatywnego stereotypu Roma w tym kraju. Warto zwrócić uwagę na deklaracje rodzinne badanych z Romami. Faktem jest to, że część Romów

wraz z Węgrami tworzy mieszane małżeństwa, a wynik badania jest tego pewnego rodzaju odzwierciedleniem. Najwyższy odsetek kategorii rodzina znajdujemy u Niemców, a najniższy u Polaków. Można to wytłumaczyć, że Węgrzy i Niemcy od wieków (monarchia habsburska oraz dawniejszy twór państwowy Austro-Węgry) żyją wspólnie ze sobą i normalną kolejną życia jest, że obydwie nacje łączyły się i nadal łączą się (choć współcześnie znacznie mniej niż w przeszłości), tworząc mieszane rodziny, natomiast Węgrzy nie mają częstych kontaktów z Polakami i z tego powodu istnieje niewiele mieszanych małżeństw polsko-węgierskich. Najwyższy odsetek w kategorii współpracownik istnieje przy Ukraińcach. Najprawdopodobniej wielu Ukraińców podejmuje pracę na Węgrzech i z tego powodu badani mogą mieć styczność z członkami narodu ukraińskiego w pracy.

Krajem najczęściej odwiedzanym przez węgierskich respondentów były Niemcy.

Wykres 12. Czy węgierski student był kiedykolwiek w Polsce i/lub na Ukrainie i/lub w Niemczech

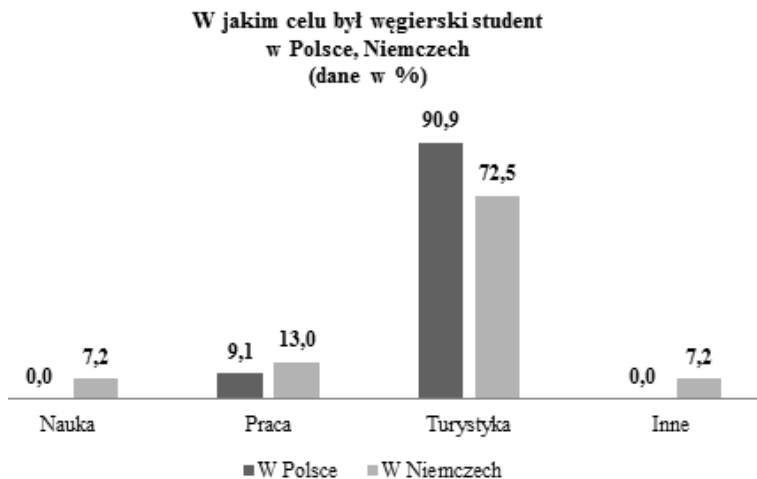

Źródło: opracowanie własne.

Wynik ten ukazuje, że najczęściej Węgrzy wyjeżdżają do Niemiec, sporadycznie zaś do Polski i najrzadziej na Ukrainę. Niemcy są zapewne bardziej atrakcyjnym celem wyjazdów niż Polska i Ukraina. Ponadto Węgrzy z RFN są bardziej powiązane m.in. turystycznie i gospodarczo niż z Polską i Ukrainą.

Najczęściej węgierscy studenci odwiedzali Niemcy, głównie w celach turystycznych. Znacznie mniej badanych było w Polsce – zwłaszcza w celach turystycznych, a najmniej na Ukrainie – jedynie w celach turystycznych.

Wykres 13. Powody wyjazdów Węgrów do Polski i Niemiec. Pytanie wielokrotnego wyboru. Wartości sumują się do 100% w każdej kolumnie. Na wykresie zostały ujęte tylko odpowiedzi na „tak”, z pominięciem odpowiedzi na „nie”

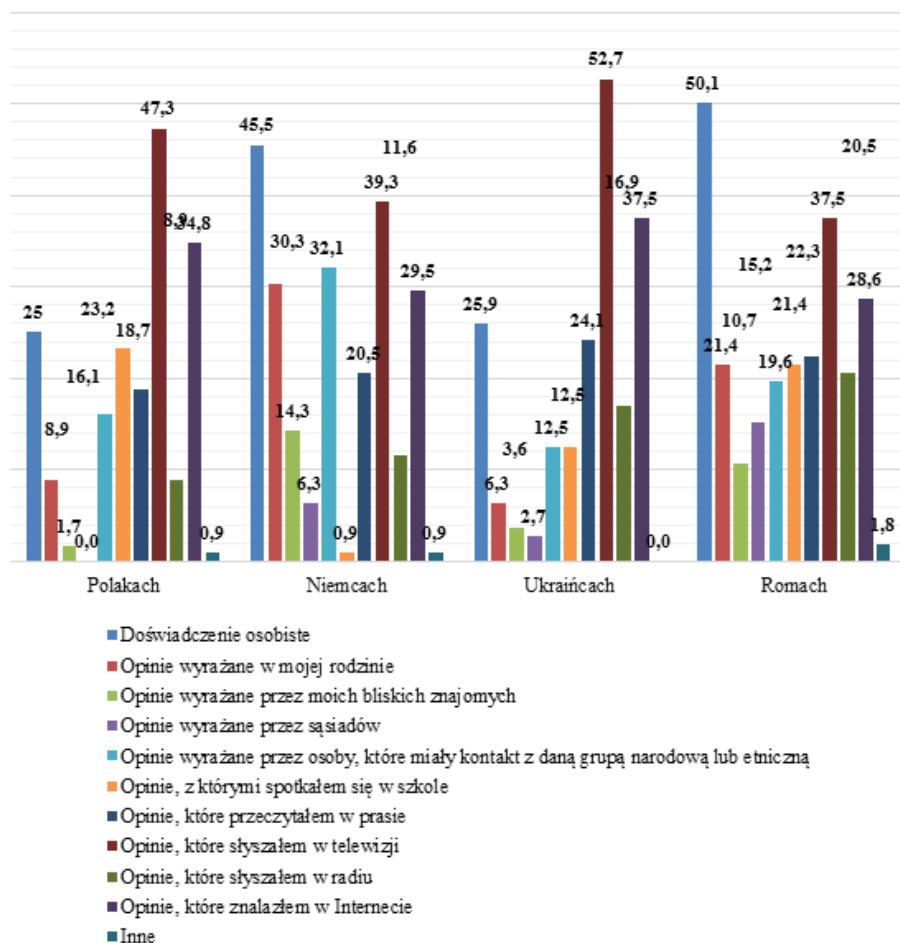
Źródło: opracowanie własne.

Głównym powodem odwiedzin badanych były zdecydowanie cele turystyczne. Niezależnie, czy wyjeżdżali do Niemiec, Polski czy na Ukrainę (na Ukrainie było tylko sześciu studentów węgierskich z tego wszyscy w celach turystycznych). Jak można zauważyć, niewielki odsetek osób wyjeżdża do Niemiec i (nieco mniej) do Polski w celach pracowniczych. Mały odsetek studentów deklaruje wyjazdy (jedynie) do Niemiec związane z nauką – ma to na pewno związek z wyjazdami na studia do tego kraju, które cieszą się pewną popularnością wśród młodych Węgrów.

W przypadku Polaków i Ukraińców, głównym źródłem informacji dla studentów węgierskich jest telewizja, natomiast w odniesieniu do Niemców i Romów jest nim osobiste doświadczenie. Tego typu deklaracje są spójne z pytaniem o osobistą znajomość. Najwyższy odsetek takich wskazań zanotowano właśnie w kontekście Niemców i Romów.

Wykres 14. Źródła opinii wobec wybranych grup narodowych lub etnicznych. Pytanie wielokrotnego wyboru. Wartości sumują się do 100% w każdej kolumnie. Na wykresie zostały ujęte tylko odpowiedzi na „tak”, z pominięciem odpowiedzi na „nie”

**Źródło wiedzy Węgrów
o wybranej grupie narodowej lub etnicznej
(dane w %)**

Źródło: opracowanie własne.

Generalnie wykres ten potwierdza, że największy kontakt osobisty badani mają właśnie z Niemcami oraz Romami i poprzez doświadczenie osobiste czerpią wiedzę o nich, natomiast telewizja i generalnie inne środki masowego przekazu (najmniej z prasy, bo może nie być kupowana przez młodych ludzi) stanowią główne źródło wiedzy o Polakach i Ukraińcach. Na co dzień Węgrzy mają niewielką szansę

spotkania czy przebywania wraz z przedstawicielami tych narodów, dlatego czerpią o nich wiedzę z mass mediów (najrzadziej z prasy). Warto zauważyć, że respondenci w zasadzie najrzadziej posiadają wiedzę o Niemcach, Polakach i Ukraińcach dzięki opiniom wyrażanym przez swoich sąsiadów i bliskich znajomych. Podobnie, choć nieco wyższy odsetek niż przy innych nacjach, ma się w przypadku Romów, tu też najmniejszym źródłem młodych Węgrów o Romach są znajomi oraz sąsiedzi.

Podsumowanie

Analiza przeprowadzonego badania wśród węgierskich respondentów ukazuje nam, że są oni dość otwarci wobec Niemców i Polaków, nieco mniej wobec Ukraińców, a najmniej wobec Romów. To przekłada się na akceptację tych nacji. Miarą otwartości i akceptacji danego narodu było pytanie dotyczące zgody na transfuzję krwi od przedstawicieli wybranych narodów. Wyniki badania wskazują od jakiej nacji najchętniej, a od jakiej najmniej chętnie badani respondenci przyjęliby krew, a tym samym, jaki naród bardziej lub mniej lubią i akceptują. Respondenci w wielu przypadkach nie wyraziliby zgody na przetoczenie krwi od Roma, natomiast zgodziliby się na to od Ukraińca zdecydowanie chętniej, jeszcze chętniej od Polaka, a najchętniej od Niemca. Wpływ na odpowiedzi w ankiecie, a tym samym na stosunek i spostrzeganie danego narodu wśród węgierskich studentów mają istniejące, często wielowiekowe, stereotypy. Dostyć negatywny stosunek wśród badanych wobec Romów bierze się zapewne z powszechnego stereotypu tej grupy mniejszościowej na Węgrzech.

Poza tym badani studenci znają lepiej Niemców i Romów niż Polaków i Ukraińców, to z kolei przekłada się na źródło wiedzy o tych narodach. Głównym źródłem wiedzy wobec lepiej znanych nacji jest doświadczenie osobiste, natomiast wobec mniej znanych nacji są generalnie środki masowego przekazu. Należy także zauważyć, że węgierscy studenci bardzo dobrze spostrzegają Niemców i w zasadzie darzą ich najlepszym stosunkiem w porównaniu z innymi wymienionymi w badaniu nacjami. Ten naród jest najbardziej lubianym w stosunku do innych. Węgrzy nie mają tak przykrych doświadczeń, jak Polacy czy Ukraińcy z Niemcami. W przeszłości stosunki między tymi nacjami były zupełnie inne i mają inną wspólną historię.

Bibliografia

1. Budyta-Budzyńska M., *Socjologia narodu i konfliktów etnicznych*, Warszawa 2013.
2. Michałowska G., *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX w.*, red. D. B. Bobrow, E. Halizak, Warszawa 1997.
3. Oppenheim A. N., *Kwestionariusze, wywiady, pomiary postaw*, Poznań 2004.
4. Osgood Ch. E., May W. H., Miron M. S., *Cross-cultural universals of affectivemeaning*, Urbana, Chicago, London 1975.
5. Włodkowska A., *Bezpieczeństwo kulturowe*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe*, red. K. A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska, Warszawa 2009.

Hungarians about selected groups of national and ethnic in the aspect of safety culture. The results of sociological research.

Abstract

The article has discussed the issue of heterostereotypes, which are created by the Hungarian students towards selected groups of national and ethnic in the context of safety culture. The article presents the results of surveys conducted among students of the Eötvös József Főiskola in Baja Hungary.

Keywords: safety cultural, stereotype, heterostereotype, national groups, ethnic groups, Hungarians, Poles, Germans, Ukrainians, Roma/Gypsies